

LUKÁCSNÉ.

OLOSZ LAJOS és REMÉNYIK SÁNDOR levelezése, izgalmas és mozgalmas történelmi időszakot ölel fel (1912 és 1940 között). A 208 levél elolvasása önmagában is nagy élmény, de nálam ezt még megtette az ő barátságos, pozitív megítélése baráti körök „örmény” származású tagjairól. Közéjük tartoznak (ismereteim szerint): CZÁRÁN JÁNOS, FUGULYÁN GERGELY, FUGULYÁN KATALIN, MOLDOVÁN PÁL, VOITH GERGELY és JÓZSEF.

CZÁRÁN JÁNOST 6 levélben is megemlíti, mint a kultúra (a lapkiadás mindig nehéz volt és még nehezebb volt-lelt Trianon után) mecénását.

Reményik írja (Nagyvárad - 1930, január 29.): „Szomorú lélekkel olvastam a mai újságban szegény öreg Jancsi (Czárán János - a szerző megjegyzése) halála hírért. Tudom, hogy sokat vesztettetek benne, de magam is, s most meghatott szívvel emlékszem a vele nálatok történt néhány találkozásomra”.

FUGULYÁN KATALIN, nagyhírű kolozsvári szemorvos, naplót vezetett és benne REMÉNYIK szembetegségének pontos diagnózisa is megvan (a költő két szemüveget használt, írásra és olvasásra).

A két költő levelezésében ott van a kettőjük, szűkebb környezetük és az összerdélyi sorsa. Ha néhány sorban is, de ott vannak „gyökereink” is, példamutató életvitellel, küzdelemmel és mindig közel a küzdelemhez, igaz értékekért.

2004. január

Joikits Attila
Szilágysomlyó

(Dr. Kegyes Csaba kedves olvasónk januárban megjelent „Olvasom...” című írása után úgy döntött, hogy ráadásként az abban emlegetett Héjjas Tucinak azóta írt levelét megosztja olvasóinkkal, hiszen továbbra is egykor volt szamosújvári emberekről és eseményekről esik szó benne)

Kedves Tuci!

Mondhatnám, a mai nap a meglepetések napja. Reggel a szamosújvári unokaöcsémet vártam az állomáson, otthonról hozott hírt. Hazamentünk, s a postaládámban az „Erdélyi Örmény Gyökerek” 2004 januári száma várt. Beleolvastam, aztán Üргеhegyre mentünk. Menet közben hívtam telefonon Dr. Karácsonyi Zoltánt, - mondja:

- Éppen a cikked olvasom, Tetszik, de olvasd el a többi is!

Üргеhegyről hazaérve várt az e-mailed (mondhatnám magyarul: a villámpostád), a messzi Hamburgból. (Valamikor, bizony messze volt, ma már szempillantás alatt megjön a villámposta.) Te is ugyanarról szóltál. Sőt, felhívtad figyelmemet két éves mulasztásomra is. A 40 éves érettségi találkozónk bankettjéről hazafelé, nagyokat röhögtünk Esztegár Jancsi (egy asztalnál ültünk s olyanokat mondott, hogy az elhullott hajad szála is égnek meredt) mondásain. Ekkor fogadtattad meg velem, hogy majd írok a találkozónkról. Több mint két év telt el azóta.

Egész este azon töprengtem, hogyan jutott el hozzád ilyen gyorsan? Azután kapcsoltam: élnek még a gyökerek!

Örvendek, kedves tanárunk, Gabányi Jani bácsi (sokunk Jani bácsija, s néhányunk számára Fiinké Nu Ké, kínai hangzású neve ellenére örmény gyökerű igaz magyar) poszthumusz kitüntetésének. Emlékszel-e még? Nyolcadikban, még a felső harmadik utcai iskolába jártunk, mert „nem voltunk még elég jók” ahhoz, hogy a Petru Maiorba járassunk. Pucás igazgató kirándulást szervezett a „pentru premiantii” osztályok kitüntetettjeinek. Finom,

vegyes társaság gyűlt össze a vagonban: jól emlékszem Angelescu Paulra, Pop Ionicara, és Brehar tanár úr fiacskájára is. Egyik állomáson aztán Brehar megkérdezte Gabányit (sokunk füle hallatára):

- Jani! Te miért nem változtatod meg a neved Gabaniucra?

- Eszta nume origyine, eszta nume nu sze szkimba - nagy szünetet tartott, mindenki csak úgy szájtátva ámult-bámult, mikor kirobbant belőle: - fiinké nu ké. . . fiinké nu ké... fiinké nu ké - ismételte el háromszor, percekig fagyos csend, majd diadalmas befejezés: - fiinké asa szé naszké!

Ezután magunk között csak Fiinké Nu Ké-nak hívtuk. Honnan, honnan nem, megtudta, és azután mosolyogva mondta: - Jó nevet ragasztottatok rám!

Dr. Gajzágó Aladár olvasói levelét kívánom megerősíteni, mert családjunk hagyománya szerint sem Kovrig doktor vágta le Rózsa Sándor fejét. Sajnálom, hogy ezt nem vettem észre, és így más javít, én csak beleegyezőleg bólintok. Hanem akkor már elmondom, hogy Rózsa Sándor fejét anyai dédapám, Szabó Károly főfoglár vitte fel Budapestre, a Kórbonctani Intézetbe. Anyai nagyanyám, Szabó Róza a 96 évet megélt Tata lánya volt. A Rózsa Sándor fejről írt cikkében Gabányi János is említi a huszárörmesterből lett főfoglárt. Kerestem mindenütt, úgy emlékszem, hogy az Új Élet 1960 májusi számában jelent meg a cikk. A címlapon az egykori görög katolikus papnevelő intézet bérelt háza, a két titán tartja a kaput.

Ezután, térjünk rá a Kolozsi Gergely István kutatata, jegyezte nevesebb személyekre is. Azt, hogy a szerző Szamosújváron járt, azt „A lovát ugrató szamosújvári Nótás Kapitányról c. cikkből sejtem. Tehát 1943-44-ben Flórián Antalnak mindkét fia már élt. Emlékezetem szerint Anti (Szegeden élő színész) az idősebb, remélem, ő majd helyreigazítással él.

Sajnálom, hogy a felsorolásban Áján Tivadar és Áján Jenő mellett nem szerepel Todorán Miklós neve is. Pedig őket valamikor, elég régen, 1941-ben együtt emlegették. Mert: „a hűségesküt (1919-ben) nem tett városi tisztviselők a legnagyobb nyomornak néztek elébe” Hogy létfenntartásuk biztosítsák, egyes szamosújvári vállalatok, így a Szamosújvári Kereskedelmi Bank, a Szamosújvári Hitelbank, egyes üzemek és vállalatok alkalmazták őket. Ezek közül különösen nagy áldozatokat hozott Áján Tivadar kereskedő, bankigazgató és gyáros, aki hosszú időn át a magyar kormány bizalmi embere volt Szamosújváron, továbbá Áján Jenő börgyáros és Todorán Miklós nyomdatulajdonos.

Az igazság kedvéért le kell írni, hogy Dr. Kapatán Márton örmény katolikus plébános volt az, aki a városi levéltárból „kiszóratott” anyagot diákjaival összeszedette, és azt a Karácsonyi-féle szegényházban elhelyeztette. Az Örmény Múzeum anyagát az enyészettől (igaz csak kis mértékben, mert az eredeti 6-7 szobában elhelyezett anyagból alig egy szobányit) mentett meg nemes önfeláldozó és merész fellépésével Szamosújvár derék szülőtte, Kapatán Márton. A megmentett anyagot a fiúárvaházban helyezték el.

Sajnálom, hogy a város hírnevét öregbítő, rengeteg elismerést kivívó Páll Bogdánról szó sem esik. Ő volt az az állami főgimnáziumi tanár, akit még a régi örmény algimnáziumból vettek át.

Fájdalommal értesültem, most pedig olvastam régi jó barát, Dr. Frenkel János főorvos elhunytáról. Remélem, nem vagyok kegyeletsértő, amikor megemlítem, hogy régi szamosújvári családból származik. Nagyapja, Dr. Frenkel Mihály ügyvéd Szamosújvár városi tanácsának virilis képviselő testületi tagja, kiváló jogász és jónevű szőlősgazda volt.

Visszatérve a város szellemére, igen sok érdekes dolgot jegyeztek fel, mely mind azt bizonyítja, hogy az erdélyi légkörbe beleélték magukat az új várost alapító örmények. Ilyen adatot másolok ide:

„1750-ben Belső Szolnok vármegye alsó kerületében a bálványosváraaljai járás **Szamosújvár városának** Kászoni István deési kamaraispán, Pataki László belsőszolnoki főbíró és Dániel Tivadar városi főbíró által eszközölt összeírás szerint laktak itt:

- saját házzal bíró *örmény* polgár 303,
özvegy örmény 40,
béres házban lakó 46, ilyen özvegy 3;
zsellérörmény 15;
hurubás örmény 14, ilyen özvegy örmény nő 8; együtt 429 család;
- béres házban lakó *magyar* 8,
zsellérházban lakó 11 és ily özvegy 1, összesen 20 család;
- béres házban lakó *oláh* 7,
zsellér oláh 37, ily özvegy 1, összesen 45 család;
- béres házban lakó *német* 1,
zsellér német 7, együtt 8 család;
- béres házban lakó *tót* 2,
zsellér tót 4, együtt 6 család;
- zsellér *szász* 1;
- béres házban lakó *olasz* 2,
zsellér olasz 1, együtt 3 család;
- zsellér *orosz* 1
- cigány 15, ebből kovács 10, csizmadia 1, hegedűs 1, hangász 3

Azaz, 528 család lakott Szamosújváron. Ide írnám az *1914-ben*, az utolsó békeidőben megválasztott városi képviselő testületet: Áján Jenő, Áján Joachim, Alexa Miklós, Ámirás Bogdán, Bodor Sándor, özv. Bogdánffy Istvánné, Cheul Dávid, Cheul Lukács, Czetz Lukács, Csásusz Dániel, Dávid Juda, Dömötör János, Esztegár Géza, dr. Fábián Péter, Feldmann Tivadar, Fenyvesi Jakab, Fischer Albert, dr. Frenkel Mihály, Gottlieb Antal, Govrik János, Govrik Tivadar, Haris Andor, Herskovics Izidor, Jósa János, Kappel Hermann, Kincses Joachim, Kovács Gerő, ifj. Nás Demeter, Nits János, Öhlbaum Béla, Papp Gerő, dr. Papp Gusztáv, Papp Kristóf, Papp Márton, Páll Bogdán, Páll Kristóf, dr. Rus Cornel, Salamon Árpád, Tarisnyás Kajetán, Teleki Samu, ifj. Temesváry István, id. Temesváry István, dr. Temesváry János, Turcsa Lukács, Uhlyárik Albin, Zabulik Jenő. Póttagok: Domokos Károly, Flóra Kristóf, Flórián Jakab, Hárib Lukács, Papp Tódor, Simay Gyula, dr. Weisz Izsó.

1919-ben polgármester lett Ancean Alexandru, rövid idő után őt váltotta fel Mirea Victor. Közigazgatási tanácsos Keresztes János, gazdasági tanácsos Chezan Ioan, városi főjegyző Bota Vasile, főszámvevő Pop Emil, pénztáros Chezan Vasile, rendőrkapitány Pinteá Augustin, rendőralapítvány Man Gheorghe, városi ügyész dr. Rus Cornel, városgazda Hossu Gábor, levéltárnok Bota Ioan, rendőrbiztos Mészáros Tivadar, írnok Campean Simion. A polgármester-változással egyidőben a gazdasági tanácsos a hűségesküt tett Dr. Izsáky Lajos, írnok Begidsán Tódor, ellenőr Begidsán János, rendőralapítvány Pakulár Ernő lett.

Eszembe jut a sokszor elmesélt élcélődés a híres-nevezetes örmény Papp családról. Az egyik disznóval, a másik lóval, a harmadik marhával kereskedett. A városi Casinóban, egy messzi tájról jött idegennel beszélget a középső Papp. Érdeklődik az idegen az iparról, a kereskedelemről, mindenféléről. Mondja az idegen, hogy hallott a híres Rubens képről, volt is megnézni. Csak az nem fér a fejébe, hogyan tudták azt az örmények megszerezni. Van-e valamiféle titkuk. A mi emberünk (mondjuk Papp Culi, lehet, hogy tévedek a névben) nekiveselkedve mondja:

- Kérem! Ha ló kell, ott van az öcsém, ha marha, hát ott van a bátyám, s ha disznó, hát itt vagyok én!

Hogy mikor alakult a Casino, eredeti nevén a Szamosújvári Társalkodó Egylet, azt nem tudom, de 1842-ben már fennállott, 1848-ban a hazafias mozgalmak színhelye volt. 1849-ben bezűntették, majd 1860-ban újra alakult, 1862-ben nyílt meg, 80 taggal. Az újratertetésben Török Péter ügyvéd, Bárány Lukács és Voith Miklós fáradozott. 1919-ben szűntették meg,

vagyonát elkobozták (Micea Victor polgármester tevékeny közreműködésével), a Román Kaszinónak átadták. Könyvtárát kidobálták, Dr. Kapatán Márton (ismételten, megint ő!) esperes mentette meg. Hosszú ideig őrizte a plébánián, majd pedig dr. Papp Gusztávval egyetértésben az Iparos Egyletben helyezték el. A bútorzat legnagyobb része hosszú időn át megvolt. Egy részét a Román Kaszinó használta, más részét pedig Onitiu Aurel rendőrkapitány, közvetlenül 1940 szeptembere előtt, (talán valamikor júniusban) eladta magánosoknak. A könyvek még rosszabb sort értek meg, 1945 tavaszán egy része máglyára, más része a cigánydomb melletti szemétdombra került. Nem tudom, van-e valaki, aki onnan néhány kötetet megmentett.

Ugye Tuci, erre szokták mondani, hogy a könyveknek is megvan a maguk sorsuk!

Vajon, mit szólna ehhez nagyanyám?

Várom válaszd!

Dr. Kegyes Csaba

Egy mondat:

„Kicsi közösségek élete nem tűr kísérletezést - ha balul sikerül a próba, a közösség, mint a kísérlet alanya és tárgya, a kísérlettel együtt ér véget”.

Aldobolyi Nagy Miklós

(Megjelent: különnyomat a Hittel c. lap 1944. februári számából - Kolozsvár, Minerva Kiadó)

Február 27-én, pénteken 15.30-kor a Litea Könyvesboltban (a Várnegyedbeli Fortuna utcából nyíló Fortuna-udvarban) Benedek Katalin Művészek és alkotások című könyvének bemutató-jára kerül sor. A könyv örménymagyar, magyar, örmény, és más festő- szobrász- textil- és fotóművészek munkásságának egy-egy vonatkozását, alkotását tárgyalja; Alexa Károly mutatja be és ő vezeti a beszélgetést a szerzővel. A könyv a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat törődésével és kiadásában, a Budavári (tehát a kerületi) Önkormányzat, a Fővárosi Örmény Önkormányzat, az EÖGYKE és a XII. kerületi Örmény Önkormányzat támogatásával kerül kiadásra.

A könyv szakmai alapja Benedek Katalinnak, a Magyar Nemzeti Galéria főmuzeológusának sokéves művészettörténeti kutatómunkája. A bevezető megírását Dávid Katalin művészettörténész vállalta, ami a kiadvány számára megtiszteltetés. A szerző által feldolgozott témákhoz méltó, izléses tervezésű kötet Orosz Adél értő, gondos munkáját dicséri.

A könyvből izelítőként egy fejezetet közlünk.

Benedek Katalin

Megfaragott zene

Bartók Béláról nem lehet tényszerűen újat írni. Felfedezték és elemezték világszerte. Ezeket a törekvéseket legfeljebb színesíthetik művészsrajongói saját teremtményeik - nem ritkán remekeik - által. Szépirok, festők, esztéták, szobrászok tartoznak e táborba. Ez utóbbi csoportot képviselik többek között - talán mondhatnánk: legjelentősebben - az erdélyi *Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor*. Őket szeretnénk elkísérni a zseni érintésétől a megfogalmazott, kiteljesedett alkotásokig.

Szervátiuszok: apa és fiú fogalommá lettek. Mi a közös bennük és mi a más? Egyértelműen összetartja őket a vérvonal, mely annyira domináns, hogy már az első fokú leszármazottnál is elementárisan feltör. Pedig a tehetség bűvópatakja többnyire néhány